

חרב האי סלאם המתהפכת

ציור של דב ליש

נ כיא התקופה החדשה היה גם הקורבן הראשון שלה: מוחמד רידה פאהלווי, השאה של איראן. השאה, בנו של הרפתקן צבאי שהכתיר את עצמו כמלך-מלכים, הטיף במשך שנים להעלאה קיצונית של מחיר הנפט. הכסף היה דרוש לו כדי להגשים חלום, שגבל בשיגעון-הגדלות: להפוך את איראן למעצמה צבאית כבירה, כפי שהיתה כמה פעמים בהיסטוריה הארוכה והמפוארת שלה, מאז ימי כורש.

לשם כך המציא תורה, שהיתה סבירה למדי. הנפט הוא אוצר חד-פעמי, שנוצר במשך הרבה מיליוני שנים משמנים של חיות וצמחים. אין הוא מתחדש. הוא הולך וכלה במהירות. הטכנולוגיה המערבית, הפרי הוולגארי של התרבות האירונית-אמריקאית, צורכת נפט זה בבריבונות נוראה, תוך הזנחת כל שאר משאבי-הכוח. המחיר הזול של הנפט הוא בעוכריו.

לכן, אמר השאה, יש להעלות את מחיר הנפט באופן דראסטי ודרמטי. המחיר הויב להיות כליכך גבוה, עד כי לא יהיה כדאי להשתמש בו לשם הנעת מכוניות, למשל, ולשם כל צורך אחר שאינו מיוצר נכסום. יש לשמור את הנפט לתעשייה הפטרוכימית.

במשך שנים היה נראה כאילו קולו של השאה השאפי-תני הוא כקול קורא במידבר. ואז, לפתע, הסתבר כי הוא זרע זרע שנבט באיסיות. מילחמת יום-הכיפורים סיפ-קה את הרקע הדרמטי למפיקי-הנפט הערביים להעלות את המחיר.

לפתע החלה מהפכת-הנפט. העולם המערבי התודע למושגים כמו אופ"ק (ראשי-התיבות האנגליים של "איר-גון המדינות המייצאות נפט"). גלגלי השינוי של העור-לם התעשייתי נעצרו.

אולם לשאה קרה מה שקרה לנביאים רבים: הוא לא הספיק להיחנות מהגשמת נבואתו. אמי נם, בניגוד למושה רבנו, ניתן לו להיכנס לארץ המובטחת. אך לא לזמן רב. במשך חמש שנים יכול היה להתמוגג בארץ זבת נפט וזהב. ואז קרס תחתיו כסיהמזכות.

הברית הקדושה

ר פרום תשל"ט עדיין לא חלמו שליטי המערב על אפשרות זו. מהפכת-הנפט שלאחר מילחמת יום-הכיפורים פגעה בהם קשות, אך הם התאימו את עצמם איכשהו למצב חדש.

לנגד עיניו של המימסד האמריקאי הצטיי רה תוכנית-אב מרהיבה להכמתת היציבות במרחב: שרשרת-יבול של ארבעת-הגדולים של המרחב — מצריות, ישראל, סעודיה ואיראן.

לשרשרת זו נועד לא רק התפקיד לחסום את דרכה של ברית-המועצות, אם תנסה לשלוח את ידיה הארוכות בנפט היקר, אלא גם להבטיח את היציבות באזור-הנפט ולמנוע מהפכות רדיקליות.

היה זה אחד היעדים העיקריים של יוזמת הנשיא המצ-רי, אנוור אל-סאדאת, שהטביעה את חותמה על שנת תשל"ח. ברית קאהיר-ירושלים-ריאד-טהראן היתה צריכה להבטיח עידן של שלוה סמכותית, ולהחניק באיבה כל רוח מהפכנית במרחב, כפי שעשתה "הברית הקדור" של וינה. ברלין וסנט-פטרסבורג באירופה של ה-19.

חלום זה נקבר תוך כמה חודשים תחת עיית מופדות.

סעודיה נטשה את הברית עוד לפני שקמה. היא חששה מפני הלחץ המהפכני של הפלסטינים ובעלי-בריתם. בוועידת-הפיסגה של בגדאד העמידה סעודיה את עצמה בראש המתנה המאוחד של כל העולם הערבי, שדהה מכל וכל את הסכמי-קמפ-דייוויד ואת יומרתו של אל-סאדאת לנהל משאיומתן בשמו.

אך חשובה עוד יותר היתה ההתפתחות, שזועזעה את איראן, ושהחרידה את העולם כולו.

השאה הפרסי המאיים את עצמו על כל תושבי הארץ. הורם האדיר של הכסף, שורם אל תוך איראן תמורת הנפט שורם החוצה, הופקע בחלקו על-ידי מישפחת השאה ובני-חסותו המושחתים. הוועיקת בוזבו על צבא, שאיש לא הבין את מטרתו. המיטרה החשאית של השאה, סאוואק, שאמן על-ידי אמריקאים וישראלים, דיכא באכ-

פרס היא המחוז הדרומי-מערבי של הארץ, שקיב-לה במרוצת הזמן כולו וקולו שחה. השושלת של מורש היתה פרסית. אביו של השאה האחרון העניק לממלכתו את השם איראן, שמקורו בשם אריאן, המציין את המוצא התייעי של כל השבטים שכבשו את הארץ במיד-קדם. מכאן שאלו הנאצים את שמו של "הגזע הארי".

זריות נוראה כל סימן של התנגדות, והפך שסידבר לדיראון.

עמי-המיעוטים התנגדו לשילטונן הרכיוני. השכבות המתקדמות התנגדו לשחיתות ולנחשלות. הדתיים התי-נגדו לרוח המערבית המתירנית, שהציפה את השכבות העליונות. הלאומנים התנגדו לנוכחותם של הזרים. ובעיר-קר של האמריקאים, שהפכו את איראן לגורתם. הדתיים הקנאים התנגדו לנוכחות הישראלית הבלוטת. האיכרים התנגדו להמשך נחשלותם. כל השכבות התנגדו לתדי-מיתו של השאה כפלייבוי של העולם המערבי, שנשר-תנו המתחלפות פיארו את טוריה-הרכילות של עיתוני-העולם.

שמאל וימין, דמוקרטים וקנאים, קומוניסטים ודתיים ארוקים ראו בשאה את אויבם הגדול. ברנע המכריע, הם התאחדו כדי למגרו.

שום דבר לא הכשיר את מוחמד רידה פאהלווי לתפקיד הקשה שעמד לפתע לפניו: לעמוד מול מהפכה עממית גדולה, להתפשר עימה או לדכאה.

הוא גדל בצל אביו — ענק שהתנשא לגובה 1.98 מטר, נועז, מהיר-ימה, ערמומי וברוטאלי. רידה חאן, כפי שהאב קרא לעצמו בנעוריו, נולד בכפר הררי בקיר-בת הים הכספי. בגיל 14 התנדב לגדודי-קוזאקים של הצבא הפרסי, שבראשו עמדו קצינים של רוסיה הצארית. בקרב הצבא של הממלכה הפרסית דאו, שהיתה רקובה ומנוונת, עלה במהירות בדרגה. ב-26 באוקטובר 1919 ילדה אשתו, קווקית נמרצת,

זוגית-אומים: הבת אשרף, וכעבור 20 דקות הבן מוחמד. היה זה ילד חולני, שהנחיל אכזבה לאביו, שעלה באיר-תם הימים מדרגת אלוף-מישנה לדרגת אלוף, ושהפך שריהביטחון, ולאחר מכן גם ראש-הממשלה.

קצין-הקוזאקים הפרסי העריץ את מהפכתו של ראש המדינה השכנה, מוצטפה כמאל התורכי. על פי דוגמתה רצה לשנות את פני המדינה והצבא. הכריז רידה חאן: "רפובליקה בריאה שווה יותר מאשר ממלכה מושחתת, שאינה מסוגלת לתפקד". רק כעבור קרוב ל-50 שנה, הגשימה פרס עצה זו. כי רידה עצמו לא הקים רפוב-ליקה. הוא הדיח את אחרון המלכים של השושלת הקור-דמת, ומינה את עצמו כשאה (מלך).

מוחמד רידה הבן התחנך בבתי-ספר אכסקלוסיביים בשווייץ, התאהב במכוניות ובמטוסים, חיבב נשים, לא התעניין בעיסקה-המדינה. רק כשחלה האב במחלת-קיבה, הוא נאות לקחת עימו את בנו בסוירים ברחבי הארץ. הוא לימד אותו את תורתו: לשלוט ביד חזקה. האב גם בחר לצעיר בן 19 את אשתו הראשונה: פאווייה, בת 17, אחותו היפהפיה של פארוק, מלך מצריים. הם נישאו ב-1939.

כעבור שנתיים נאלץ הנוסך-הפלייבוי להתעניין לפתע בענייני-מדינה. באוגוסט 1941, כאשר התקרבו הגר-מנים לקווקז ולמצריים, פלשו בעלות-הברית לפרס, כדי למנוע את נפילתה בידי הנאצים. רידה שאה היה חובבי-גרמנים, והקיף את עצמו ביועצים גרמניים. הסובייטים פלשו מצפון, הבריטים מדרום, ורידה שאה הודח. תחי-